

RAZPRAVE**RAZLIKE IN PODOBNOSTI V REGIONALNEM
RAZVOJU IDRIJSKEGA IN ZASAVJA**

AVTOR

Simon Kušar

Naziv: mag., univerzitetni diplomirani geograf, asistent

Naslov: Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Aškerčeva cesta 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

E-pošta: simon.kusar@ff.uni-lj.si

Telefon: 01 241 12 44

Faks: 01 425 93 37

UDK: 913:71(497.4)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Razlike in podobnosti v regionalnem razvoju Idrijskega in Zasavja

Idrijsko in Zasavje imata podobne geografske značilnosti. Obe regiji ležita v predalpskem svetu in imata podobne mikroklimatske poteze ter nekakovostno prometno povezavo z ostalo Slovenijo. Zaradi rudnih bogastev sta se obe regiji soočili z zgostitvijo prebivalcev in dejavnosti. Zasavje je danes problemska regija, Idrijsko pa ne. Na temelju primerjave sedanjega stanja v družbi in primerjalne analize družbenega razvoja ugotavljam, zakaj se regiji razlikujeta v stopnji regionalnega razvoja.

KLJUČNE BESEDE

regionalna analiza, regionalni razvoj, ekonomska geografija, Slovenija, Idrijsko, Zasavje

ABSTRACT

Differences and similarities in regional development of Idrijsko and Zasavje

The Idrijsko and Zasavje regions have common geographical features. Both regions belong to the hilly part of Slovenia. They have same microclimate and not adequate connection to the interior of the country. Mining industry caused concentration of population and activities. Today Zasavje is a problem region while Idrijsko is not. On the basis of comparison between regions according to selected features and comparative analysis of society in the past we are trying to find the answer why are we facing with different regional development situation in those two regions.

KEY WORDS

regional analysis, regional development, economic geography, Slovenia, Idrijsko, Zasavje

1 Uvod

Zasavje in Idrijsko sta predalpski regiji (Gams 1993). Glede na fizičnogeografske lastnosti sta si močno podobni: imata podoben, zelo razgiban relief in močno temperaturno inverzijo v dnu dolin (Gams 1993; Perko in Orožen Adamič 1998).

V obeh regijah se je prvotno izoblikovala razpršena poselitev, predvsem v obliki samotnih kmetij in zaselkov. Le v nekoliko razširjenih dolinah je prišlo do zgostitve prebivalstva, povezane predvsem z razvojem rudarstva in industrije (Gams 1993).

Prometna dostopnost Idrijskega in Zasavja je razmeroma slaba. Idrijsko ima izrazito neugoden prometni položaj, saj leži odmaknjeno od glavnih prometnih poti (Černe in Urbanc 1998, 348). Ceste v Zasavju so slabše kakovosti (Hrvatini 1998, 189). Prometni položaj Zasavja izboljšuje železniška povezava med Ljubljano in Zidanim Mostom, ki je del 5. in 10. evropskega koridorja (medmrežje 1).

V obeh regijah so (bila) rudna bogastva. Okoli Idrije so ležišča cinabarita. Rudo so odkrili že leta 1497 (Černe in Urbanc 1998, 351). V Zasavju so bila pomembna ležišča rjavega premoga. Prvi pisani dokumenti o izkopavanju premoga so iz leta 1755. Pridobivanje premoga se je močno povečalo po izgradnji Južne železnice (Hrvatini 1998, 190 in 191). Zaradi izkoriščanja rudnih bogastev je prišlo do geografske transformacije obeh regij.

Kljub podobnostim v geografskem razvoju sta regiji na različnih stopnjah regionalnega razvoja. Občini Idrija in Cerkljeva, ki sestavljata Idrijsko regijo, se ne uvrščata med območja s posebnimi razvojnimi problemi. V Zasavski regiji pa se med njih uvrščata občini Trbovlje in Hrastnik. Za spodbujanje regionalnega razvoja Zasavja je bil sprejet tudi posebni zakon. Namen tega prispevka je iskanje vzrokov za razvojne razlike.

2 Metode

Idrijsko in Zasavje sta naravnogeografsko sorodni regiji. V ospredju preučevanja je zato razvoj družbe. S preučevanjem družbenega življenja in družbenih skupin se ukvarja sociologija (Barle in ostali 1998, 6 in 7), zato so v nadaljevanju uporabljene sociološke metode.

S primerjalno analizo med obema regijama poskušamo ugotoviti družbeno strukturo in s pomočjo procesnega tipa analize ugotoviti, kako sta se družbi razvijali v preteklosti. Pridobivanje podatkov je omejeno na analizo pisnih virov in statističnih podatkov. **Družbena struktura** je prikazana s socioekonomskimi kazalci. Podatki so bili črpani iz publikacij Statističnega urada Republike Slovenije. Zbrani so za tri območja: Idrijsko, Zasavje in ponekod tudi za Slovenijo. Prikazani so tisti kazalci, kjer so se pojavile razlike med obema regijama. Namen preučitve **družbenih odnosov** v obeh regijah je bil podati kvalitativno oceno odnosov v regiji. **Pregled razvoja rudarstva** naj bi razkril razvoj družbe in posameznih družbenih skupin, posebno v obdobju pred 2. svetovno vojno, za katerega ni narejene analize družbene strukture.

Za natančnejšo določitev **regionalne identitete** bi bilo treba opraviti obsežno anketiranje v obeh regijah. Namesto tega so podatki pridobljeni z intervjuvanjem učiteljev sociologije v obeh regijah. Učitelji regijo dobro poznajo, zato po našem mnenju pridobljeni podatki ustrezno predstavljajo prostorsko enačenje družbe.

S pomočjo kazalcev in analize zgodovinskega razvoja lahko določimo **družbene procese**. Regionalna družba je vpeta v nacionalno in globalno družbo, zato je nujno poznavanje širših družbenih procesov (Mlinar 1988). V novejšem času se zasledujeta predvsem procesa globalizacije in lokalizacije, ki nastopata istočasno. Glokalizacija je zmes različnih družbenih procesov: na primer informatizacije, individualizacije, odprtosti gospodarskega sistema in inovativnosti. Ti procesi so nadaljevanje procesa modernizacije, ki so ga v prvi, fordistični fazi označevale atomizacija družine, motorizacija, urbanizacija in deagrarizacija (Mlinar 2000).

Območje preučevanja je določeno na podlagi ekonomskogeografske regionalizacije. Zasavje je mezo-regija, ki obsega območje občin Zagorje, Trbovlje in Hrastnik oziroma območje Zasavske statistične regije. Idrijsko (občini Idrija in Cerkno) je mikroregija, del Goriške mezoregije (Vrišer 1990). Čeprav sta si Idrijsko in Zasavje z vidika hierarhične urejenosti regij različni, ju lahko med seboj primerjamo, saj Idrijska regija izkazuje težnjo po zagotavljanju samostojnega prostora delovanja v odnosu do mezo-regionalnega centra v Novi Gorici (Mlinar 1988, 176).

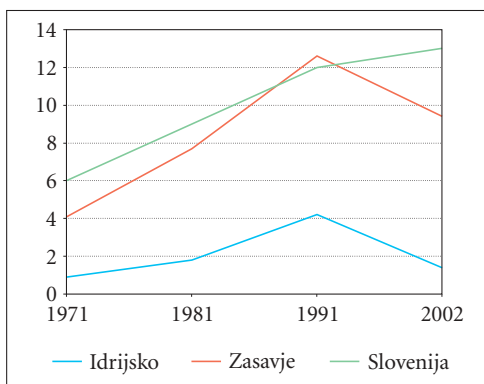
3 Družbena struktura

Delež prebivalcev Slovenije, ki se ob popisih niso izrekli za Slovence, je od leta 1971 dalje naraščal in leta 2002 presegal 12 %. Delež Neslovencev je bil na Idrijskem in v Zasavju pod slovenskim povprečjem, le leta 1991 je v Zasavju presegal slovensko povprečje. Ob popisu leta 1991 je na Idrijskem in v Zasavju živelo več Neslovencev kot ob popisu 2002. Razlog povečanja verjetno ni zaradi dodatnih množičnih imigracij v drugi polovici osemdesetih let 20. stoletja, ampak v bolj sproščenem izražanju narodnostne pripadnosti. Delež Neslovencev na Idrijskem je zelo nizek; 2 % celotne populacije je dosegel šele leta 1981. Zanimiv je padec deleža tujih prebivalcev ob popisu leta 2002. Delni odgovor na to vprašanje ponuja negativni migracijski saldo Zasavja v prvi polovici devetdesetih let 20. stoletja, medtem ko za Idrijsko emigracije niso značilne.

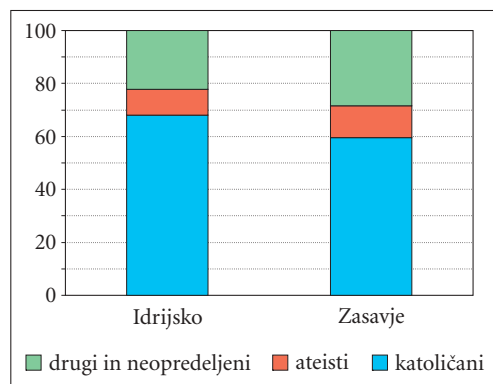
Na Idrijskem se je ob popisu prebivalcev leta 2002 za katoličane opredelilo 10 % več prebivalcev kot v Zasavju. V Zasavju je v primerjavi z Idrijskim višji delež ateistov, višji je tudi delež drugače verujočih oziroma neopredeljenih.

Leta 1961 je bila starostna sestava prebivalcev Idrijskega, Zasavja in Slovenije podobna. Leta 1971 in 1981 je bil v Zasavju glede na podatke za vso Slovenijo višji delež prebivalcev v starostni skupini med 15 in 65 let. Leta 1981 je bil v Zasavju tudi nižji delež mladih. Leta 1991 je delež oseb, starejših od 65 let, v Zasavju presegal slovensko povprečje, leta 2002 pa je bil ta delež spet enak državnemu povprečju. Za Idrijsko je za celotno obdobje značilen nadpovprečen delež oseb, starejših od 65 let.

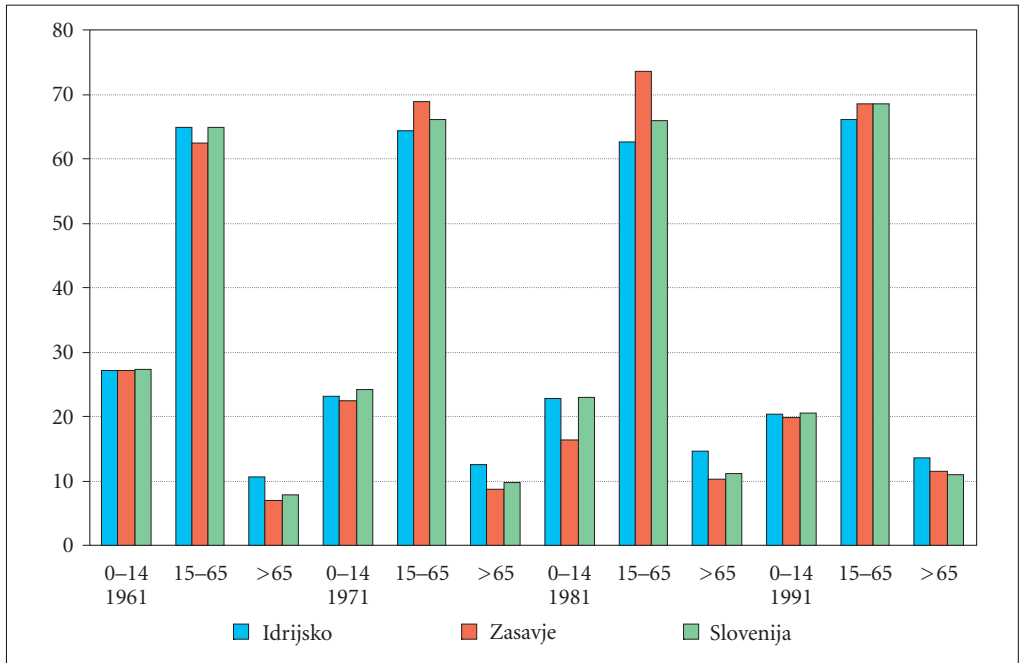
Na Idrijskem je bilo leta 1995 enako število rojenih in umrlih, pet let kasneje pa je število umrlih preseglo število novorojenih. Negativni naravni prirastek je bil razmeroma majhen, zato za Idrijsko velja, da število prebivalcev ob upoštevanju negativne vrednosti neto migracij leta 1995 in pozitivnih vrednosti neto migracij leta 2000 stagnira. Število prebivalcev Zasavja se zmanjšuje predvsem po naravni poti. V Zasavju je bil saldo migracij leta 1995 negativen, leta 2000 pa je število priseljenih oseb v regijo preseglo število priseljenih na Idrijskem.

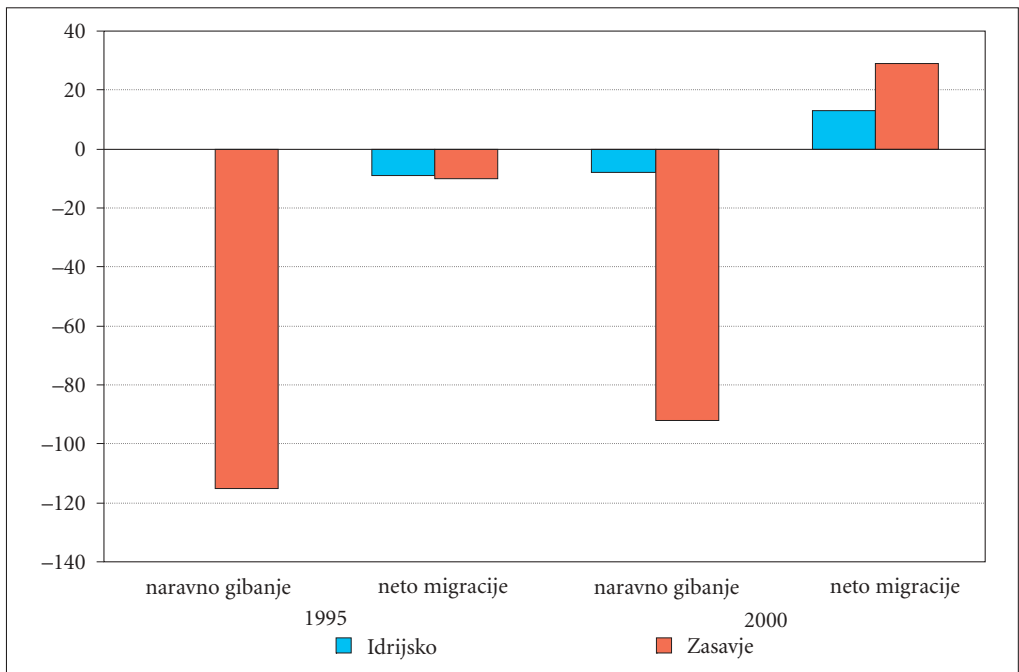
Slika 1: Delež Neslovencev Idrijskega, Zasavja in Slovenije med letoma 1971 in 1991 v %.

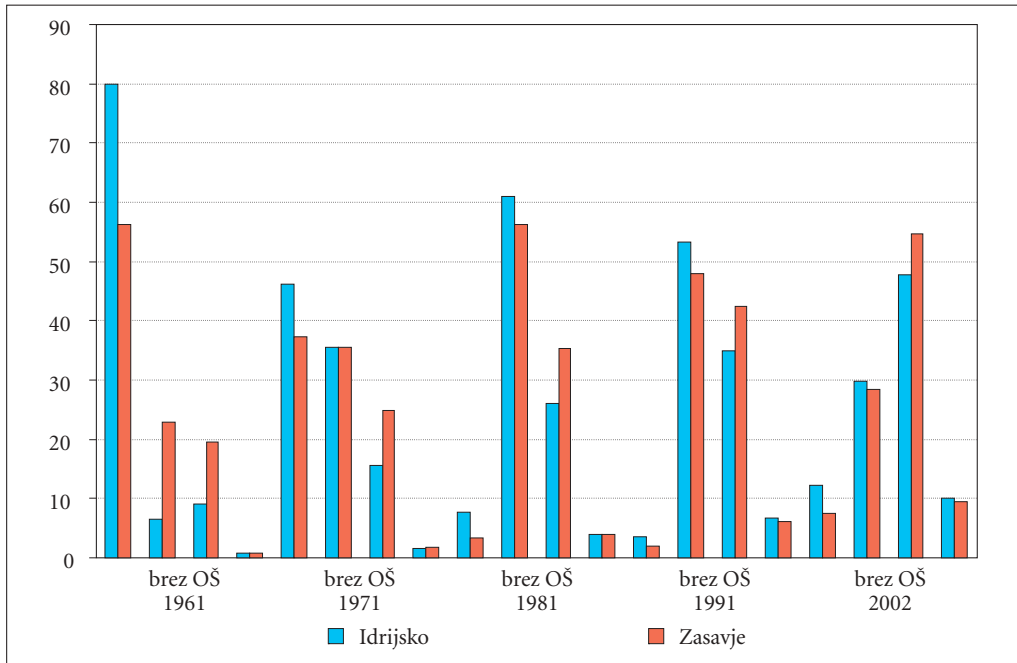
Slika 2: Delež prebivalcev Idrijskega in Zasavja po veroizpovedih leta 2002 v %.

Slika 3: Starostna sestava prebivalstva Idrijskega, Zasavja in Slovenije med letoma 1961 in 1991 v %.

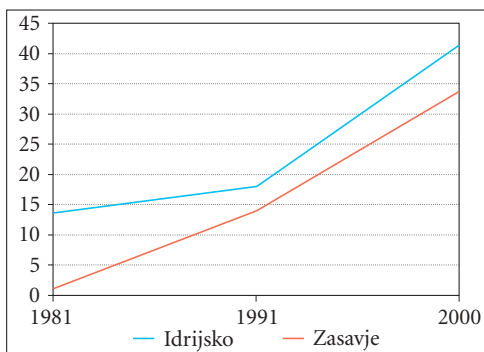
Slika 4: Naravno in selitveno gibanje prebivalcev Idrijskega in Zasavja leta 1995 in 2000.

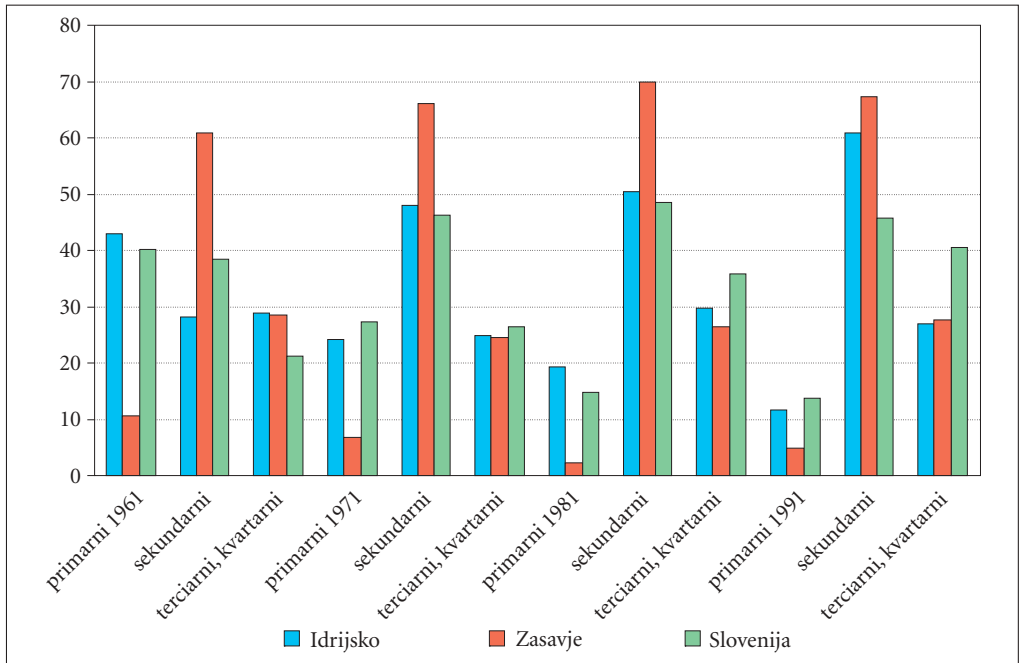
Slika 5: Izobrazbena sestava prebivalstva Idrijskega in Zasavja med letoma 1961 in 1991 v %.

Izobrazbena sestava prebivalstva Zasavja je bila v celotnem obdobju boljša kot na Idrijskem. Na Idrijskem je bil delež prebivalstva brez osnovne šole ali z opravljenimi tremi razredi leta 1961 zelo visok (80%). Pri podatkih za leti 1961 in 1971 je treba opozoriti, da je bila uporabljena drugačna metodologija popisa. Vprašanje je bilo zastavljeno vsem prebivalcem, starejšim od 10 let, ki so takrat ravno končali obiskovanje nižje stopnje osemletke, v kasnejših popisih pa so na vprašanje odgovarjali starejši od 15 let, ki so že končali osnovno šolo. Izobrazbena stopnja prebivalcev je bila v kasnejših letih boljša, saj je delež prebivalstva brez osnovne šole ali z nepopolno osemletko v obeh regijah leta 1991 skoraj izginil. Kljub slabši izobrazbi prebivalstva na Idrijskem je delež prebivalstva z višjo ali visoko izobrazbo tu od leta 1981 višji kot v Zasavju, kjer prevladujejo prebivalci s končano osnovno ter srednjo šolo.

Število študentov na 1000 prebivalcev na Idrijskem je med letoma 1981 in 2000 presegalo število v Zasavju. Med leti 1981 in 2000 se je delež študentov v Zasavju povečal bolj kot na Idrijskem.

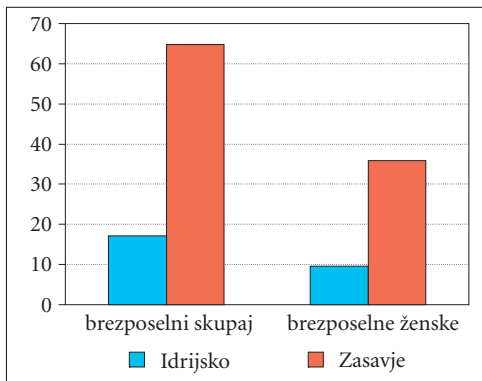

Slika 6: Število študentov na 1000 prebivalcev na Idrijskem in v Zasavju med letoma 1981 in 2000.

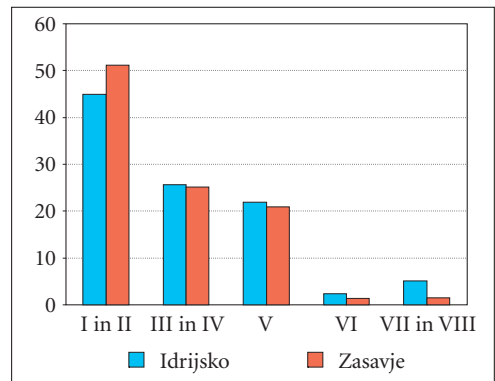

Slika 7: Delež aktivnega prebivalstva po sektorjih na Idrijskem, v Zasavju in Sloveniji med letoma 1961 in 1991 v %.

V Zasavju je bil delež zaposlenih v primarnem sektorju v celotnem obdobju nizok, pod 10 %, in se je do leta 1981 še zmanjšal. V nasprotju s tem je bil delež primarnega sektorja na Idrijskem med leti 1961 in 1981 zelo visok in je presegal slovensko povprečje. V podeželskem zaledju Idrije je bil delež kmečkenga prebivalstva leta 1961 celo nad 50 % (Benkovič 2002). Delež zaposlenih v sekundarnem sektorju je bil v Zasavju nad slovenskim povprečjem. Leta 1981 je dosegel višek in se do leta 1991 znižal na račun skromnejšega povečanja deleža zaposlenih v primarnem in terciarnem s kvartarnim sektorjem. Pomen

Slika 8: Število brezposelnih na 1000 prebivalcev na Idrijskem in v Zasavju konec leta 2001 (medmrežje 2).

Slika 9: Delež brezposelnega prebivalstva na Idrijskem in v Zasavju konec leta 2001 glede na stopnjo izobrazbe v % (medmrežje 2).

sekundarnega sektorja na Idrijskem se je v celotnem obdobju povečeval in že leta 1971 presegal slovensko povprečje. Pomen terciarnega in kvartarnega sektorja za zaposlitev je na Idrijskem in v Zasavju podoben in od leta 1971 dalje zaostaja za slovenskim povprečjem.

Število brezposelnih oseb na 1000 prebivalcev v Zasavju močno presega število brezposelnih na 1000 prebivalcev na Idrijskem. Število brezposelnih žensk na Idrijskem in v Zasavju sta v podobnem razmerju, kot je razmerje števila brezposelnih na 1000 prebivalcev v obeh regijah. Med brezposelnimi prevladujejo prebivalci z nižjimi stopnjami izobrazbe. Na Idrijskem je nižji delež brezposelnih s končano prvo stopnjo izobrazbe, višji pa z izobrazbo od šeste do osme stopnje.

4 Razvoj regij s poudarkom na geografskih posledicah rudarjenja

4.1 Zasavje

Zasavje je bilo poseljeno že v neolitiku. Poselitev se je držala v glavnem sončnih teras in ostankov nekdanjih uravnav. Razširjene so bile samotne kmetije in zaselki. Pred začetkom industrializacije je bilo v Zasavju 9339 prebivalcev (Vrišer 1963).

Začetki izkoriščanja premoga segajo v 17. in 18. stoletje. Do pravega rudarjenja ni prišlo vse do začetka 19. stoletja zaradi pomanjkanja stalnih potrošnikov premoga in slabe prometne povezave z zaledjem. Premog je za Avstro-Ogrsko postal zanimivejši po letu 1838, zlasti pa z izgradnjo Južne železnice, ki je omogočila izvoz premoga, hkrati pa je bila železnica tudi njegov velik porabnik. V Zasavju so izkoriščali tudi druge rude: svinčevo in cinkovo ter železovo (Hrvatini 1998).

Premogovništvo je pripomoglo k nastanku industrije. Nekateri obrati so nastali zaradi težav, ki so jih imeli s prodajo premoga, drugi so se preselili k premogu kot surovinski bazi. Premog so v glavnem uporabljali kot kurivo (Vrišer 1963).

Preglednica 1: Proizvodnja premoga v zasavskih premogovnikih (RRP 2001; Vrišer 1963, 33).

leto	proizvodnja premoga (t)	leto	proizvodnja premoga (t)
1837	2.420	1929	1.628.500
1843	10.471	1931	847.300
1848	7.841	1940	1.498.500
1858	77.871	1950	1.550.200
1880	462.379	1960	1.775.000
1890	707.903	1990	710.000
1900	959.367	2000	710.000
1909	1.008.572		

V Avstro-Ogrski je bil pomen premogovnikov omejen na južno Štajersko, Kranjsko, Koroško in deloma Trst ter Hrvaško. V Kraljevini Jugoslavije so bili premogovniki med najbolj urejenimi in najsodobneje opremljenimi. V prvem desetletju obstoja države so povsem dominirali v proizvodnji rjavega premoga. Po 2. svetovni vojni so z odpiranjem rudnikov drugod po Sloveniji in Jugoslaviji zasavski premogovniki izgubili monopolni položaj (Vrišer 1963). Premogovništvo je kljub temu doseglo svoj višek v prvih desetletjih po 2. svetovni vojni. Takrat se je razvila tudi raznovrstna industrija (Hrvatini 1998).

Nagla industrializacija se je odražala v naraščanju prebivalstva in postopni urbanizaciji, ki je v devetdesetih letih dosegla 60 %. Potrebe po delavcih v rudarstvu so visoko presegle razpoložljivi višek delovne sile, ki ga je nudil naravni prirast prebivalstva v Črnem Revirju. Intenzivno doseljevanje v Zasavje se je začelo v prvi polovici 19. stoletja. Kvalificirana delovna sila je prihajala iz razvitejših avstrijskih pokrajin

ali iz Nemčije. Pomožni delavci so bili domačini. Delavci so se priseljevali iz bližnje agrarne okolice in oddaljenjših krajev. Po 2. svetovni vojni so se priseljevali predvsem iz Bosne in Hrvaške (Vrišer 1960; Vrišer 1963). V celotnem porastu števila prebivalcev Zasavja je bila do osemdesetih let selitvena komponenta zelo pomembna. Med letoma 1961 in 1971 je selitveni prirast predstavljal 16 % vsega porasta, v drugi polovici sedemdesetih let že 38 %, nato je nekoliko upadel. Glavni razlog za priseljevanje v Zasavje je bil v vseh obdobjih ekonomski (RRP 2001). Dnevne migracije so danes omejene na območje regije Zasavje. Prevladujejo v smeri občinskih središč in med njimi. Najpomembnejše gravitacijsko središče so Trbovlje, ki so se razvile v oskrbno središče četrte stopnje (Fridl, Kladnik, Orožen Adamič in Perko 1998).

Premogovništvo je vplivalo na spremembe v socialni strukturi. Zasavje se je v 19. stoletju razvilo v najmočnejše delavsko središče na slovenskem narodnostnem ozemlju. Prva stavka rudarjev je bila že leta 1883, kar je bila tudi prva stavka na Slovenskem. Po drugi svetovni vojni se je pomen delavstva še povečal.

Rudarska dejavnost, ki je bila v preteklosti prevladujoča dejavnost, se danes izteka. Izčrpanost, nizka kalorična vrednost premoga, visoka vsebnost žveplovega dioksida, spremenjene energetske zahteve ter negativni vplivi na okolje so pospešili propad premogovništva (Hrvatini 1998, 191). Rudnik Zagorje je v zaključni fazi zapiranja, Rudnik Trbovlje-Hrastnik je s sprejetjem »Zakona o postopnem zapiranju Rudnika Trbovlje-Hrastnik in razvojnem prestrukturiranju regije« v letu 2000 prešel v fazo, v kateri se bo do konca leta 2007 še delno opravljala osnovna proizvodna dejavnost, hkrati z njo se od leta 2000 do leta 2012 predvideva zapiranje (RRP 2001).

Posledica intenzivnega izkoriščanja premoga in močne industrializacije je degradirano okolje. Nad opuščenimi rudniškimi rovi se posedajo obsežna zemljišča. Zaradi razrahljanih tal naj bi se v okolici pogosteje prožili usadi in zemeljski plazovi (Hrvatini 1998, 189). V okolici mest so kamnolomi in pri Trbovljah tudi ostanki dnevnega kopa premoga. Zrak in vodotoki so onesnaženi. Urbane površine so degradirane. Razmere se izboljšujejo, vendar je kakovost bivanja še vedno nizka.

»... Kljub enakim družbenim in ekonomskim pogojem so se posamezna mesta v Črnem Revirju v podrobnem vendar različno razvijala ...« (Vrišer 1960, 248). V zadnjih desetih letih so se v Zagorju bolje znašli v spremenjenih gospodarskih in političnih razmerah. Zaprtje rudnika je bilo zaradi pogostih vdorov vode ekonomsko smiselno. Gospodarstvo, ki je bilo nekoč navezano na rudnik, se je uspelo prestrukturirati. Občina Zagorje ni uvrščena med območja s posebnimi razvojnimi problemi.

4.2 Idrijsko

Najstarejši sledovi poselitve so iz paleolitika. Kasnejša kolonizacija se je začela konec srednjega veka. Gostejšo poselitve je v pokrajino prineslo rudarjenje v 16. stoletju, ki je dalo pečat razvoju pokrajine (Černe in Urbanc 1998, 348).

Idrijski rudnik se je vedno uvrščal med najvidnejša srednjeevropska podjetja. Idrija je bila od 18. stoletja do 1. svetovne vojne drugo največje mesto na Kranjskem. Gospodarski in finančni pomen rudnika je bil tolikšen, da je vsakokratnim lastnikom in upravljalcem narekoval skrb za uvajanje najsodobnejših tehničnih naprav in stalno izpopolnjevanje tehnoloških postopkov, obenem pa je bilo potrebno nameščati ustrezne strokovne kadre, pogosto vrhunske strokovnjake. Pomen rudnika in mesta je bil v mednarodnih primerjavah pomembnejši kot v nacionalnem okviru. Komunikacije z daljnimi mesti (Dunaj, Benetke, Gradec, Augsburg, Amsterdam) so bile včasih bolj intenzivne kot z matičnim slovenskim zaledjem (Kavčič 1993, 15).

Rudnik je dajal zaposlitev številnim prebivalcem tudi posredno, saj so pri proizvodnji rabili velike količine lesa in oglja. Delavci so živeli v slabih socialnih razmerah. Socialdemokratsko organizirani rudarji so v mezdnih gibanjih od konca 19. stoletja nastopali vse bolj samozavestno (Kavčič 1993).

Leta 1968 je rudnik zaposloval 1224 delavcev in uslužbencev in prispeval kar 54,6 % občinskega družbenega proizvoda. Do sedemdesetih let se je razvila industrija, razmahnilo so se negospodarske dejavnosti, izobrazbena struktura prebivalstva je rasla in mesto je prevzemalo vse več vplivov od zunaj

Preglednica 2: Proizvodnja idrijskega rudnika (Cigale 1979, 18).

obdobje	proizvodnja (t)	obdobje	proizvodnja (t)
1490–1508	36.000	1961–1977	3.957.911
1509–1785	217.867	1983–1995	231.278
1786–1945	5.892.113	1490–1996	12.206.223
1945–1960	1.871.054		

(Kavčič 1993). Idrija je danes nadpovprečno opremljeno oskrbno središče tretje stopnje. Dnevna gravitacija iz podeželskih naselij je usmerjena v enega od obeh središč Idrijskega, med središčema je uravnotežena. Idrijsko leži na območju križanja gravitacijske moči Ljubljane in Nove Gorice (Fridl, Kladnik, Orožen Adamič in Perko 1998).

Kljub petstoletni eksploataciji idrijsko rudišče še ni izčrpano. Cene na svetovnih trgih pri današnji tehnologiji onemogočajo ekonomsko proizvodnjo, zato je bila v letu 1977 sprejeta odločitev o začasnem prenehanju proizvodnje in v letu 1986 o popolnem zaprtju rudnika Idrija (Cigale 1997, 9). Po letu 1975 so nastali obrati sodobne elektropredelovalne in kovinskopredelovalne industrije ter manjša podjetja (Kavčič 1993).

Rudarjenje je na površini pustilo številne posledice. Okolje je onesnaženo z živim srebrom in uranom. Zaradi slabe prevetrenosti se je nad Idrijo zadrževal onesnažen zrak. Žgalniške ostanke rude je od 19. stoletja dalje odplavljala Idrijca (Kobal 1995). Prizadete so urbane površine v Idriji: zaradi poseganja zemeljskega površja (Cigale 1997) in zaradi urbanizacije na deponijah pražene rude. Podoben material so uporabljali tudi za gradnjo cest in hiš (Kobal 1995, 13). Kljub temu je obseg degradiranih površin v primerjavi z Zasavjem manjši. Zaradi rudarjenja in žganja cinabarita je bilo prizadeto zdravje ljudi (Kobal 1995, 18).

5 Družbeni odnosi in družbena identiteta

5.1 Zasavje

V času socialistične družbene ureditve je bilo Zasavje močno delavsko središče, zaledje ideologije države, ki je spodbujala razvoj industrije, rudarstva in delavski razred. S spremembami leta 1990 sta proletariat in Zasavje izgubila na pomenu. Zaradi izgube trga v Jugoslaviji, prenehanja podpiranja delavstva, izgube trga za premog zaradi ekologizacije družbe in preusmeritve gospodarstva sta se zasavsko gospodarstvo in družba znašla v novih razmerah, ki se jim še nista prilagodila.

Kljub hudi gospodarski krizi in visoki brezposelnosti se ljudje ne odzivajo na trenutno stanje, ampak so pasivni. Še vedno pričakujejo rešitev od drugod, predvsem od države. Oprtja na endogene vire ni.

Depresija prebivalcev v Zasavju se kaže tudi v medsebojnih odnosih in življenju družbe. Šolske svetovne službe v zasavskih srednjih šolah navajajo porast števila osipnikov v zadnjih letih. Glavni razlogi za osip učencev so nemotiviranost za učenje, slabo predznanje iz predhodnih izobraževalnih programov in slabe družinske razmere. Število študentov se povečuje, vendar regija po deležu študentov v celotnem prebivalstvu zaostaja za državnim povprečjem. Bodoči izobraženci ne iščejo prihodnosti v domači regiji, ampak želijo regijo čim hitreje zapustiti (RRP 2001).

Problem postaja povečano število prestopništva. Po podatkih policijske postaje Trbovlje se znižuje starost mladoletnih prestopnikov in povečuje število hujših kaznivih dejanj. V ospredje stopata problema uživanja in preprodaje drog (RRP 2001).

V Zasavju se iz leta v leto povečuje število odraslih oseb, ki se na centre za socialno delo zatekajo zaradi materialne ali duševne stiske. Odrasli imajo osebne probleme, probleme v družinskih odnosih

in v okolju, na delovnem mestu, probleme, ki so posledica alkoholizma, neprilagojenosti, invalidnosti, duševnih bolezni ali izgube zaposlitve. Problemi in stiske odraslih ne vplivajo samo na njihovo življenje, ampak tudi na delo in življenje vseh družinskih članov ter na njihove medsebojne odnose. Starejši v Zasavju pogosto nimajo zadovoljenih vseh potreb, kar zelo znižuje kakovost življenja na stara leta (RRP 2001). Stopnja samomorilnosti je med največjimi v Evropi.

Kriza regionalne identitete pri mladih je v Zasavju povezana s trenutno gospodarsko situacijo v regiji. Marotova (2003) je z anketo ugotovila, da so mladi manj navezani na zgodovinsko preteklost kot temelj regionalne identitete (delavsko gibanje, rudarstvo), ampak predvsem s trenutnim okoljskim, socialnim in ekonomskim stanjem v regiji.

Med posameznimi lokalnimi skupnostmi znotraj regije obstaja močno nasprotovanje. Tekmovalnost presega običajno mero in deluje destruktivno. V občini Zagorje so odnosi manj destruktivni. Prebivalci so bolj samoiniciativni in želijo poskrbeti za svojo prihodnost.

5.2 Idrijsko

Idrijski rudarji so se dejavno vključevali v društveno življenje in bili dovzetni za kulturne dobrine. Cenili so izobrazbo in omogočali šolanje svojim otrokom (Kavčič 1993, 25). V Idriji je leta 1901 nastala prva slovenska realka (Pavlič 1993). Tu so nastale prve oblike organiziranja zdravstvenega in socialnega varstva delavcev v Sloveniji. Zdravstvo se je razvijalo zaradi bolezni rudarjev, zlasti zaradi merkurializma in različnih pljučnih obolenj (Pfeifer 1995).

Idrijske rudarje je skozi vsa stoletja povezovala enotnost, trdoživost, trma in uporništvu. Slednje je bilo podlaga močni lokalni identiteti, ki je prisotna še danes. Rudarska kultura se je odražala v pestrem društvenem dogajanju, druženju in razvijanju številnih kulturnih institucij.

Na Idrijskem so se razvile mladinske subkulture. Že v šestdesetih letih 20. stoletja je delovala močna alternativna scena. V osemdesetih letih je bilo na Idrijskem močno punkovsko gibanje. Tudi na Idrijskem se je pojavil problem prestopništva in uživanja drog, vendar je v primerjavi z razmerami v Logatcu in Slovenski Istri po mnenju Idrijčanov zanemarljiv.

V zadnjem desetletju konjunktivni odnosi v regiji slabijo zaradi prevlade potrošniškega načina življenja. Prodrla je ameriška kultura. Zmanjšuje se pomen druženja, povečuje pa pomen Ljubljane in tamkajšnjih kulturnih ustanov. Kljub temu je lokalna identiteta še vedno pomemben dejavnik razvoja družbe, hkrati pa se kaže vedno večja globalna identiteta.

6 Družbeni procesi

Za Zasavje je značilno, da je do modernizacije, to je do deagrariacije, atomizacije družine in za slovenske razmere visoke urbanizacije, prišlo že pred 2. svetovno vojno. Po njej je Zasavje še naprej privlačevalo delovno silo, tudi iz drugih republik Jugoslavije. Zasavje je bilo ideološka podpora realsocialistične oblasti, ki je spodbujala fordistični način gospodarjenja in oblikovanje močnega sloja proletarcev. Toda na tej razvojni stopnji je Zasavje tudi obstalo. V zadnjih letih, ko se govori predvsem o globalizaciji, terciarizaciji in informatizaciji, se je Zasavje znašlo v razvojni slepi ulici s priseganjem na zastarel način razmišljanja in gospodarjenja. Povečuje se prostorska in socialna segregacija. Izobraženi prebivalci regijo zapuščajo.

Kljub temu da je Idrijski rudnik pomenil močan razvojni impulz za pokrajino (zaradi njega sta se razvijala šolstvo in zdravstvo, rudnik je bil vedno udeležen na globalnem tržišču), je bila stopnja transformacije pokrajine in družbe relativno majhna. Na Idrijskem je delež zaposlenih v primarnem sektorju še leta 1961 presegal 40 %. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je prišlo do korenitega preobrata. Regija se je ob hkratnem zapiranju rudnika industrializirala. Industrializacija je bila tako močna, da je vsrkala tudi delovno silo, ki se je sprostila zaradi deagrariacije. Industrija je kmalu nastopila na globalnem

trgu z izdelki in kasneje z znanjem in kapitalom. Lokalna identiteta je kljub povečani individualizaciji, potrošniškemu načinu življenja in vdiranju globalizacijskih kulturnih vzorcev še vedno relativno močna. Za Idrijsko je torej značilen proces glokalizacije.

7 Sklep

Idrijsko in Zasavje sta regiji, ki imata podobne fizičnogeografske značilnosti, podoben je bil tudi ekonomskogeografski razvoj. Toda danes se regiji razlikujeta v stopnji regionalnega razvoja: Zasavje je problemska regija, Idrijsko pa ne. Analiza družbenega razvoja je pokazala, da sta družbi v različnih razvojnih fazah. Za Idrijsko je značilna glokalizacija, za Zasavje pa so značilni problemi, povezani z razpadom socialističnega načina življenja.

Preglednica 3: Vzroki za razlike v regionalnem razvoju Idrijskega in Zasavja.

Idrijsko	Zasavje
daljša tradicija rudarjenja (od 15. stoletja) globalni pomen rudnika, danes industrije šibka geografska transformacija regije zaradi rudarstva	krajša tradicija rudarjenja (od 19. stoletja) regionalni pomen rudnikov in industrije močna geografska transformacija regije zaradi rudarstva
opuščanje rudarstva v sedemdesetih letih ob hkratnem razvoju sodobne industrije; spremembe po letu 1990	spremembe v devetdesetih letih ob hkratnem propadu industrije in zapiranju rudnika regionalnega gospodarstva ne prizadenejo
manjša koncentracija, manjši problemi v rudniku prevladujejo domačini višji delež univerzitetno izobraženih strokovnjakov	večja koncentracija, večji problemi emigracije v regijo, tudi iz drugih republik Jugoslavije prevladujejo srednješolsko izobraženi industrijski delavci
šibka odvisnost od političnega sistema lokalna in globalna identiteta (glokalizacija)	močna odvisnost od socialističnega političnega sistema kriza regionalne identitete zaradi propada industrije in rudarstva
aktivnost regionalnih akterjev	pesimistično čakanje na pomoč

Vzroki razlik v regionalnem razvoju Idrijskega in Zasavja so zgodovinski, kulturni, gospodarski in politični. Kljub številnim podobnostim med regijama so nekatere družbene in gospodarske razlike obstajale že v preteklosti. Ključno obdobje razkoraka v družbenem in gospodarskem razvoju obeh regij so sedemdeseta leta 20. stoletja. Takrat je bilo sklenjeno, da se bo rudnik živega srebra v Idriji zaradi visokih proizvodnih stroškov in cenejše rude na svetovnem trgu zaprl. V tem času se je tudi s pomočjo države začela razvijati sodobna elektropredelovalna in kovinskopredelovalna industrija, ki je razvoju regije dala nov zagon. Zasavje je vztrajalo v socialističnem fordističnem načinu gospodarjenja in življenja vse do devetdesetih let 20. stoletja. Takrat se je regija srečala z večplastnimi spremembami: izgubila je politično podporo, tržišče za industrijske izdelke in premog. Zasavje se je v zadnjem desetletju soočilo s podobnimi vprašanji kot Idrija v sedemdesetih letih 20. stoletja. Toda odgovora na nove družbeno-gospodarske razmere še ni. Posledica je apatija in čakanje na pomoč. To regiji ne bo pomagalo do skladnejšega regionalnega razvoja, saj sodobna regionalna politika temelji na endogenem razvoju. Zasavci lahko pričakujejo pomoč države, vendar morajo za črpanje sredstev pripraviti ustrezne regionalne razvojne programe. Za to pa so nujne dobre ideje in iznajdljivost. Regionalni razvoj Idrijskega se bo v prihodnosti srečeval z izzivi globalizacije. Da v prihodnosti ne bi prišlo do družbenih in gospodarskih pretresov, bi bilo priporočljivo povečati raznolikost proizvodne baze ter spodbuditi razvoj storitvenih dejavnosti.

8 Viri in literatura

- Barle, A., Novak Fajfar, B., Pluško, A., Počkar M., Popit T. 1998: Uvod v sociologijo. Ljubljana.
- Benkovič, M. 2002: Idrijsko hribovje kot primer demografsko ogroženega območja. Dela 17. Ljubljana.
- Cigale, M. 1997: Zapiranje idrijskega rudnika. Idrijski razgledi 1. Idrija.
- Cigale, M. 1997: Proizvodnja rude in metala od 1490 do 1995. Idrijski razgledi 1. Idrija.
- Černe, A., Urbanc, M. 1998: Idrijsko hribovje. Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana.
- Gams, I. 1993: Geografske značilnosti Slovenije. Ljubljana.
- Fridl, J., Kladnik, D., Orožen Adamič, M., Perko, D. (uredniki) 1998: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Hodnik, M. 1995: Tihotapci živorebrove rude v 18. stoletju. Idrijski razgledi 40. Idrija.
- Hrvatina, M. 1998: Posavsko hribovje. Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana.
- Kavčič, J. 1993: Pet stoletij rudnika živega srebra in mesta Idrije. Idrijska obzorja: Pet stoletij rudnika in mesta. Idrija.
- Kobal, A. B. 1995: Vplivi rudnika živega srebra na okolje in prebivalce v Idriji. Idrijski razgledi 40. Idrija.
- Marot, N. 2003: Regionalna identiteta mladih v Zasavju. Razprava v okviru vaj pri Geografiji Evrope v letnem semestru v študijskem letu 2002/03, Filozofska fakulteta v Ljubljani. Trbovlje.
- Medmrežje 1: <http://www.slo-zeleznice.si> (19. 4. 2002).
- Medmrežje 2: <http://www.ees.gov.si/html/elementi-okvirjev/F-predstavitev.htm> (11. 6. 2002).
- Mlinar, Z. 1988: Proturječnosti društvenog razvoja. Osamostaljanje i podruštvljanje: od isključivosti prema uzajamnosti. Zagreb.
- Mlinar, Z. 1998: Sociological aspects of development, Development project Koper 2020. Abstracts of development studies. Koper.
- Mlinar, Z. 2000: The macrosocial context of local development, Local development and socio-spatial organization. Trends, problems and policies: The case of Koper, Slovenia. Budapest.
- Natek, K., Natek, M. 1998: Slovenija. Geografska, zgodovinska, pravna, politična, ekonomska in kulturna podoba Slovenije. Ljubljana.
- Pavlič, S. 1993: Idrijsko šolstvo skozi stoletja. Idrijska obzorja: Pet stoletij rudnika in mesta. Idrija.
- Pečar, J., Farič, M. 2000: Regionalni vidiki razvoja Slovenije s poudarkom na finančnih rezultatih poslovanja gospodarskih družb v letu 1999. Delovni zvezki Urada za makroekonomske analize in razvoj 9, 8.
- Perko, D., Orožen Adamič, M. (urednika) 1998: Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana.
- Pfeifer, J. 1993: Zgodovinski razvoj medicine dela pri idrijskem rudniku. Idrijska obzorja: Pet stoletij rudnika in mesta. Idrija.
- Popisi prebivalstva 1961, 1971, 1981, 1991, 2002. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana.
- Popisi na Slovenskem 1948–1991 in Popis 2002. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana.
- RRP: Regionalni razvojni program za Zasavje – strateški del. 2001. Delovno gradivo. Zagorje.
- Statistični letopisi 1996, 2000, 2001. Ljubljana.
- Vrišer, I. 1960: Doseljevanje v Zagorje. Geografski vestnik 32. Ljubljana.
- Vrišer, I. 1963: Rudarska mesta. Zagorje, Trbovlje, Hrastnik. Ljubljana.
- Vrišer, I. 1990: Ekonomskogeografska regionalizacija Republike Slovenije. Geografski zbornik 30. Ljubljana.

Ustni viri:

- Majnik Maja, univ. dipl. sociolog; Idrija, 7. junij 2002.
- Doberlet-Bučalič Nasta, prof. sociologije; Trbovlje, 10. junij 2002.

9 Summary: Differences and similarities in regional development of Idrijsko and Zasavje

(translated by the author)

The Idrijsko and Zasavje regions have common geographical features. Both regions are in a hilly part of Slovenia. They have same microclimate and not adequate connection to the interior of the country. They have even experienced similar processes due to mining activities. But today Zasavje is a problem region and Idrijsko isn't.

Both regions were sparsely populated before the development of mining. Mining caused concentration of population and economic activities. The tradition of mining is shorter in Zasavje region than in Idrijsko, but there was stronger concentration of industry and population in Zasavje. Deagrarization, industrialization, concentration and atomization of families in Zasavje occurred mainly in 19th century. Region was also an immigration area, after 1945 even for people from other republics of socialist Yugoslavia. Proletariat was a strong basis of the socialist state ideology, and the state supported the development of industry and coal mining. The importance of agriculture diminished. Despite of all these transformation processes, mining sites were mostly of regional importance with exception of years after the First World War. After political and economical changes in 1990s regional structure has not changed. Regional society is still mentally and economically placed in socialist era. It is waiting for developmental help. But the new regional policy promotes endogenous development.

Mining of mercury in Idrija did not cause the development of industry. Mercury was transported to other European countries or even overseas already in the 16th century when Zasavje economy was still oriented into agriculture. Science, education and health services developed sooner than in Zasavje region. But Idrijsko was less geographically transformed than Zasavje. The agricultural sector in Idrijsko occupied more than 40% of all active population in the region in 1961, while in Zasavje only 10%. The mercury-mining site of Idrija was decided to close down in 1970s because of conditions on the global market. At that time industry started to develop. Regional ideas and products were successfully placed on the global market. This means that despite of closing down the mercury-mining site, the regional development stayed more balanced than is in Zasavje region today.

The Idrijsko and Zasavje regions have a lot in common and some differences in the economic and social development. But in past few years, especially after the 1970s, both regions experienced different developmental situation. The development of industry enabled more balanced regional development of Idrijsko compared with the Slovene national average. Zasavje is now trying to find an answer on same questions as Idrijsko was in 1970s. But society of Zasavje has not find the answer yet. To summarize: for Idrijsko glocalization is characteristic, but Zasavje is a problem region with old economic and social structure.

